

Nr 4.

Av herr **Pers**, *angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning i fråga om Sveriges biblioteksväsende på visst område.*

Biblioteksväsendet i vårt land har sedan länge åtnjutit statens stöd. Särdeles har detta varit fallet med de stora biblioteken, avsedda att tjäna den vetenskapliga forskningen. Sist 1909 erhöles kungl. biblioteket i Stockholm och statsuniversitetens bibliotek tillökning i sin personal och reglering av sina tjänstemäns löner. Folkbiblioteken ha likaledes under en följd av år erhållit statsunderstöd under vissa villkor, sist reglerade genom förordningen av den 23 sept. år 1912. För närvarande upptar riksstaten ett förslagsanslag av 170,000 kr. för detta ändamål.

Mellan dessa, de högsta och de lägsta, om det uttrycket tillåtes, finnas några mycket betydande grupper av bibliotek, större kommunalbibliotek, de gamla stiftsbiblioteken, lärjungebiblioteken vid de allmänna läroverken, statssamskolorna m. fl. Av dessa torde de större kommunala biblioteken kunna sägas inbegripna i den omvårdnad som folkbiblioteken erhållit. Kommunerna taga efter sina olika förhållanden hand om ordnande av dessa bibliotek och erhålla därvid ett penningeunderstöd av staten. Maximum är nu 400 kr. men kan lätt, om det befinnes lämpligt, av statsmakterna höjas. Samma är förhållandet med biblioteksanslaget till de kommunala mellanskolorna.

Stiftsbiblioteken åter, dessa gamla kulturarv från svunna tider, äro så gott som alldeles försummade. Endast till det största av dessa, det i Linköping, utgår anslag till en bibliotekarie och även några hundra kronor till dess underhåll i övrigt. De övriga stiftsbiblioteken få reda sig med ett arvode av omkring 300 kr. för bibliotekens skötsel och de

mycket blygsamma belopp som kunna erhållas ur läroverkens materialkassor.

Redan i statsverkspropositionen till 1909 års riksdag uttalade chefen för ecklesiastikdepartementet sig vara »betänkt på att i sinom tid föreslå åtgärder för åstadkommande av en allmän utredning angående stiftsbibliotekens och därmed jämförliga boksamlingars tillstånd och behov, utmynnande i förslag rörande deras uppehållande, tillsyn och vård». Det kunde icke, säger departementschefen, vara staten likgiltigt, huruvida dessa kulturskatter vårdades och gjordes tillgängliga för allmänheten eller lämnades utan sakkunnig omvårdnad med risk att förfaras. Åtskilliga av dessa boksamlingar hade ett synnerligen gediget innehåll, särskilt av äldre litteratur. Som exempel härpå anfördes Strängnäs stiftsbibliotek, som inrymde pergamentsurkunder, andra handskrifter och böcker av delvis nästan oskattbart värde.

Uttalandet skedde i samband med begäran om högre anslag till avlöningen åt stiftsbibliotekarien i Linköping. Vid förra årets riksdag återkom frågan om ytterligare förbättring av lönen till stiftsbibliotekarien i Linköping. Den i perspektiv satta utredningen hade emellertid ej blivit av, men den dåvarande departementschefen underkände ej dess nödvändighet utan ansåg den vara »ett önskemål, med vars förverkligande icke bör anstå allt för länge».

Ordalagen i den här anförda framställningen svarar knappast mot det prekära sakläget. I själva verket är det fara i dröjsmål. Stiftsbiblioteken innehålla oersättliga skatter, såsom pergamentsbrev och andra handskrifter, viktiga och till stor del outnyttjade källor för kunskapen om Sveriges historia och kulturutveckling, vidare många gamla dyrbara böcker såsom mer än 400 år gamla alster från boktryckerikonstens barn-dom, elzeviertryck o. s. v., allt rara och dyrbara saker, som måhända icke erhållit någon tekniskt sakkunnig vård sedan sin tillkomst. Dessa gamla bokalster ha dock sina fiender, mot vilka de behöva skydd, såsom fukt, ohyra och skavanker å inbindning. På åtskilliga håll torde det även brista mycket ifråga om eldsäkerheten. En sakkunnig tillsyn torde därför vara en trängande nödvändighet, om icke oersättliga värden skola löpa en uppenbar risk.

För staten är naturligtvis värdet i första rummet av kulturell beskaffenhet, alltså ett ideellt sådant. Men även materiellt sett kunna dessa bokskatter uppskattas till synnerligen höga summor och förtjäna därför även ur denna synpunkt sådan omvårdnad, att de ej förfaras.

Men härför behövas penningar, och läroverkens hårt anlidade kassor kunna icke i någon större utsträckning tas i anspråk för sådana utgifter.

Nu tillkommer emellertid en annan viktig fråga. Överbibliotekarien anförde i ett yttrande av den 6 nov. 1908 rörande Linköpingsbiblioteket, att det borde fastställas, om det skulle vara en i huvudsak avslutad samling eller om det borde tillväxa genom planmässigt förvärv av nyare litteratur. Denna fråga ställes överallt i de gamla domkyrkokostäderna, som ha sådana gamla bibliotek. Skola de huvudsakligen vårdas som gamla relikier eller skola de planmässigt och målmedvetet förnyas genom inköp och sålunda ställas i skolans och folkbildningens tjänst? Jag föreställer mig, att den senare uppfattningen har de bättre skälen för sig. Men skola stiftsbiblioteken sålunda utvecklas, är det nödvändigt, att de erhålla det allmännas stöd i sådan utsträckning, att de kunna fylla sin uppgift. I själva verket kan denna uppgift bli mycket betydelsefull. Vid den kraftigare utveckling av biblioteksväsendet, som är under tillkomst, är det redan och blir det ännu mer behov av ett mellanled mellan folkbiblioteken och de stora vetenskapligt lagda biblioteken. Vid folkbiblioteken ute i bygderna har man ej råd att hålla sig med vetenskaplig litteratur, ej heller med facklitteratur på praktiska områden. Att i större utsträckning tillhandahålla sådana verk från de stora biblioteken lär väl knappast vara lämpligt. Det skulle förrycka deras arbete i allt för hög grad. Detta skulle däremot lättare låta sig göra från ett stifts- eller annat provinsbibliotek, vars föreståndare tillika vore en så boksynt person, att han kunde stå till tjänst med råd och dåd ifråga om skötseln och en tidsenlig utveckling av folkbiblioteken. Likaså ligger det nära till hands att tänka sig en ordning, under vilken de inom stiftsbibliotekens område belägna underskolornas — samskolor och kommunala mellanskolor — bibliotek försåges genom lån från de gamla större biblioteken.

Ännu ett annat spørsmål förtjänar att omnämnas i detta sammanhang. Staten har sedan år 1900 lämnat ett understöd åt pedagogiska biblioteket i Stockholm, som de sista åren uppgått till 6,500 kr. Summan förefaller att vara ganska betydande, isynnerhet om den sammanställes med det årsbidrag, varmed den närmast intresserade parten, Stockholms läraresällskap, understödjer bibliotek, eller 100 kr. Genom tidningarna har gått en notis om att sällskapet skulle vara villigt att överlämna biblioteket åt staten. Se vidare årets statsverksproposition 8:de huvudtiteln, punkt 14.

Ute i landsorten har folkskollärarekåren på sina håll känt behov efter pedagogisk litteratur för sin fortbildning och förkovran. Genom stora personliga ansträngningar ha små pedagogiska bibliotek anskaffats. Kommunala och landstingsanslag ha utverkats och dessa tillsammans med medlemsavgifterna bilda det ekonomiska underlaget. Statsanslaget till Stockholms läraresällskaps bibliotek innebär ett löfte att staten ej heller skall ställa sig främmande för det här vidrörda behovet, såvida lämpliga former kunna utfinnas för dess betjänande. Det är tänkbart att även dessa smärre pedagogiska bibliotek skulle kunna på något sätt anknytas till stiftsbiblioteken.

Skola stiftsbiblioteken kunna spela en sådan roll, som jag nu antytt, behöves emellertid nödvändigtvis anslag av allmänna medel. Ett sådant understödande av dessa biblioteks utveckling skulle beteckna en anknytning till traditioner från forna tider, då stiftsbiblioteken voro i hög grad gynnade av statsmakterna.

Jag kommer nu till en annan viktig synpunkt. Kunskapens träd skjuter i våra dagar friska grenar åt alla håll och smärre kvistar och bladverk utveckla en däremot svarande rikedom. Hur lärarne anstränga sig, skall det visa sig fäfängt att proppa i sina disciplar den minneskunskap, som gör dem dugliga att taga itu med livets uppgifter. De behöva i skolan läras att använda det hjälpmedel som böckerna utgöra. Därför behöves ett välförsett lärjungebibliotek vid varje skola.

Behöves det sålunda ett så mycket rikare urval av böcker som kunskapsstoffet nu är oändligt mycket rikare än förr, så ha medlen, som stå till förfogande för ändamålet, icke ökats utan snarare minskats. Medlen för boksamlingarnas underhåll anvisas ur skolornas materialkassor, som bildas av lärjungarnas årsavgifter, vilkas storlek begränsats av staten. Genom den naturvetenskapliga undervisningens utveckling draga t. ex. de fysiska och kemiska laborationerna betydande kostnader. Dessa övningar få ej eftersättas, varföre bokinköpen kämpa en ojämn strid för tillfredsställande av sina mest nödtorftiga behov. Vad som kan erhållas går i regel till inköp av böcker på det plan, som anges av lärarnes behov att hålla sig i nivå med sin vetenskap. Verkliga, moderna lärjungebibliotek med tillräcklig litteratur för skolornas behov torde knappast existera vid våra gymnasier, och om detta skulle vara fallet på något håll, är det helt säkert sällsynta undantag.

Detta tillstånd kan ej utan skada för det uppväxande släktets utbildning och fostran fortvara. För lärjungarnas vidkommande gäller

detta icke blott gymnasierna utan även andra skolor såsom samskolor, kommunala mellanskolor, tekniska läroverk och andra som behöva väl ordnade bibliotek till lärjungarnas rådighet.

Ohållbarheten i det nuvarande tillståndet har på något håll föranlett strävan att tillgodose en bättre sakernas ordning. Så har vid Västerås läroverk uppförts en modern biblioteksbyggnad för förvaring av det gamla stiftsbibliotekets skatter och en äldre intill denna liggande byggnad har inretts till läsrum för läroverkets och andra intresserades bruk. Bristande tillgång till medel gör emellertid, att denna dyrbara anordning blir av mycket litet praktiskt gagn. Moderna litteratur ingår i endast ringa omfattning i bokbeståndet, varföre det ej kan fylla de anspråk som kunna ställas på ett sådant bibliotek. Ej heller kunna lokalerna hållas med den belysning, uppvärmning och betjäning, som erfordras, om de skola göra med dem avsett gagn.

Det torde vara uppenbart, att en utredning, som tar i ögonsikte att klarlägga en bättre sakernas ordning på detta område, ej bör förhållas utan upptagas med det snaraste. Särdeles angeläget är det, att lärjungebiblioteken sättas i tillfälle att erhålla bokbestånd och läsrum, så att de kunna på ett tidsenligt sätt betjäna skolorna, att stiftsbiblioteken erhålla möjlighet att anskaffa större verk och annan facklitteratur, så att de kunna göra effektiv tjänst som ett mellanled mellan de stora statsbiblioteken och folkbiblioteken, liksom även betjäna de smärre skolornas behov av dyrbarare bokverk, och att stiftsbibliotekens gamla bokskatter må kunna konserveras av sakkunniga personer och eljest få nödig omvårdnad för att undgå att förstöras.

Med stöd av vad jag sålunda framhållit anhåller jag,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om snar utredning angående landets biblioteksväsende på det område, som ligger mellan de stora statsbiblioteken och folkbiblioteken.

Stockholm den 17 januari 1918.

And. Pers.

